

Vezani leksički morfemi - od norme do uporabe

Mikić Čolić, Ana; Bošnjak, Marijana

Source / Izvornik: **Od norme do uporabe 2, 2020, 297 - 325**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:546259>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-21**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

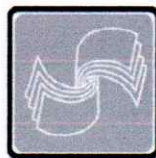

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

OD NORME DO UPORABE 2

Zbornik radova sa znanstvenoga skupa
Od norme do uporabe 2
održanoga 28. i 29. rujna 2018. godine
na Filozofskom fakultetu u Osijeku

Uredila

Maja Glušac

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Hrvatska sveučilišna naklada
Osijek – Zagreb, 2020.

Izdavači

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb

Za izdavača

Loretana Farkaš
Anita Šikić

Uredništvo

Vlasta Rišner, Maja Glušac, Jadranka Mlikota

Izvršna urednica

Jadranka Mlikota

Recenzenti

Ljiljana Kolenić, Ivo Pranjković, Marija Znika, Sanja Zubčić

Korektura sažetaka na engleskom jeziku

Goran Schmidt

Tisak

Krešendo, Osijek

Tiskanje dovršeno u ožujku 2020.

©Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska sveučilišna naklada i autori, 2020.

Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati, fotokopirati ni na bilo koji drugi način reproducirati bez pismenog dopuštenja nakladnika.

ISBN 978-953-314-130-5 (Filozofski fakultet Osijek)

ISBN 978-953-169-429-2 (Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb)

CIP zapis dostupan je u računalnom katalogu Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek pod brojem 141222068.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

SADRŽAJ

RIJEČ UNAPRIJED	7
------------------------------	---

PLENARNA IZLAGANJA

Milica Mihaljević

<i>Osobni podstil – nazivlje i razvoj u prvoj polovici 20. stoljeća</i>	11
---	----

Lana Hudeček

<i>Administrativizmi u rječniku (na primjeru Hrvatskoga mrežnog rječnika – Mrežnika)</i>	53
--	----

JEZIČNA STILIZACIJA ADMINISTRATIVNIH TEKSTOVA – OD VINODOLSKOGA ZAKONIKA DO SUVREMENIH ADMINISTRATIVNIH TEKSTOVA

Vlasta Rišner

<i>Od administrativne nehotičnosti do novinsko-časopisne hotimičnosti</i>	79
---	----

Teodora Fonović Cvijanović, Vanessa Vitković Marčeta

<i>Naša sloga između administrativnoga i publicističkoga stila</i>	109
--	-----

Lidija Bakota

<i>Jezična i stilska obilježja Živobrana, glasila Zagrebačkog društva za zaštitu životinja, na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće</i>	141
--	-----

Vladimira Rezo

<i>Neke značajke sintakse zakonskih tekstova druge polovice 19. stoljeća</i>	180
--	-----

Jadranka Mlikota, Ana Lehocki-Samardžić

<i>Jezik administrativno-poslovnih tekstova u gramatičkom priručniku Ehrenhöfera i Vidovicsa Horvát Nyelvtan</i>	196
--	-----

Maja Glušac, Amra Hodžić

<i>Prilozi sa sufiksima -ce, -ice i -imice</i>	223
--	-----

Mihaela Komar, Maja Glušac

Pleonazmi u administrativnom stilu hrvatskoga jezika 245

NORMATIVNA PITANJA HRVATSKOGA JEZIKA

Domagoj Vidović

O naglasnoj normi na temelju obradbe naglasaka u Školskome rječniku hrvatskoga jezika i Hrvatskome mrežnom rječniku (Mrežniku) 281

Ana Mikić Čolić, Marijana Bošnjak

Vezani leksički morfemi – od norme do uporabe 297

Bojana Schubert, Barbara Štebih Golub

Norma i praksa: prakticiraju li kajkavski gramatičari pisci normu iz svojih gramatika u vlastitim književnim djelima? 326

Anastazija Vlastelić

„Jezik majki” u hrvatskim ženskim časopisima 30-ih godina 20. st. 365

Ana Mikić Čolić
Marijana Bošnjak
Filozofski fakultet u Osijeku
amikic@ffos.hr
marijanabosnjak5@gmail.com

VEZANI LEKSIČKI MORFEMI – OD NORME DO UPORABE

Izvorni znanstveni rad

UDK 811.163.42'373

Slaganje riječi tvorbenim elementima uglavnom stranoga podrijetla, kao što su *astro-*, *bio-*, *euro-*, *aero-* te *-fil*, *-filija*, *-log*, *-manija*, potvrđeno je u hrvatskome jeziku te zabilježeno u svim sustavnijim opisima hrvatske tvorbe riječi (Barić, 1980; Babić, 1991; Barić i sur., 2005; Silić, Pranjković, 2005). Ipak, postojeći se opisi zadržavaju na imenovanju tih elemenata, mogućnostima njihova slaganja s drugim tvorbenim formantima te njihovu popisu. Rezultat je nabrojanih opisa terminološka neujednačenost, pa se tako govori o vezanim leksičkim morfemima/osnovama te o prefiksoidima i sufiksoidima, a s druge strane, u uporabi pravopisna neujednačenost u (ne)sastavljenom pisanju (polu)složenica koje u svom sastavu imaju takve tvorbene elemente (*gastrodiva* / *gastro diva* / *gastro-diva*). Cilj je ovoga rada sveobuhvatan opis vezanih leksičkih morfema na dijakronijskoj i sinkronijskoj razini. Rad će tako obuhvatiti opis normativnoga statusa tih elemenata od početka 20. stoljeća do danas, potom opis njihova morfološkoga statusa, odnosno opis strukture složenica koje u svom sastavu imaju vezane leksičke morfeme, ali i mogućnost njihova tvorbenog i leksičkog „osamostaljivanja”, razloge sve većem broju takvih složenica u hrvatskom jeziku (*gastrodiva*, *turizmoteka*, *eurofil*) te naposljetku opis njihova pravopisnog statusa s rezultatima istraživanja bilježenja riječi s vezanim leksičkim morfemima u različitim funkcionalnim stilovima hrvatskoga jezika.

Ključne riječi: hrvatska tvorba riječi, složenice, vezani leksički morfemi, afiksoidi

1. UVOD

Internacionalizacija jezika osobito je u novije vrijeme izražena u znanstvenom stilu i terminologiji općenito, a proces globalizacije utječe na širenje internacionalizama i u drugim funkcionalnim stilovima. U tom kontekstu uočena je sve veća važnost i uporabnost vezanih leksičkih morfema, zbog čega se nameće potreba određivanja pojma vezanih leksičkih morfema i razrješenja terminološki neustavljene uporabe. Vezani leksički morfemi određuju se kao tvorbeni elementi klasičnoga podrijetla ili domaći elementi nastali kraćenjem duljih leksema, a koji se u uporabi, u pravilu, ne javljaju kao slobodne osnove. Uz naziv vezani leksički morfem/osnova, u literaturi se javlja i naziv afiksoid. Budući da terminologija ne trpi višeznačnost, pojmovi afiksoida i vezanih leksičkih morfema ne mogu se smatrati sinonimima jer je afiksoid slobodna osnova koja se procesom gramatikalizacije desemantizirala (*nadriliječnik*, *četverostruk*), dok značenje vezanih leksičkih morfema proizlazi iz njihova izraza. Terminološka šarolikost tvorbenog nazivlja nije se prenijela u hrvatske pravopise gdje se vezani leksički morfemi tumače u okviru neistoznačnog pojma afiksoida, no jest u pravila za njihovo (ne)sastavljeno pisanje. Tako su hrvatski pravopisi s obzirom na pravila o pisanju vezanih leksičkih morfema neusuglašeni u nekoliko glavnih točaka. Prvo se odnosi na činjenicu da neki pravopisci elemente kao *bruto*, *neto* i *žiro* neutemeljeno tumače kao vezane morfeme, dok su evidentne vezane leksičke morfeme kao *mini-* i *maksi-* proglašavali nesklonjivim pridjevima. Drugo pitanje odnosi se na činjenicu da su neki pravopisi propisivali pisanje složenica građenih od triju vezanih leksičkih osnova sa spojnicom (*biobibliografija*), koja bi odvajala prvi složenički dio i naglašavala njegovu koordiniranost i spojno značenje, ne obraćajući pozornost na spojno značenje interfiksa. Treće pravopisno pitanje ne odnosi se toliko na neusuglašenost, koliko na neizjašnjavanje pravopisaca oko novih struktura u koje ulaze vezani leksički morfemi kao što su npr. kratice (*eko-WC*).

Cilj je ovoga rada sveobuhvatan opis vezanih leksičkih morfema na dijakronijskoj i sinkronijskoj razini. Rad će tako obuhvatiti opis normativnoga statusa tih elemenata od početka 20. stoljeća do danas, potom opis njihova morfološkoga statusa, odnosno opis strukture složenica koje u svom sastavu imaju vezane leksičke morfeme, ali i mogućnost njihova tvorbenog i leksičkog „osamostaljivanja”, razloge sve većem broju takvih složenica u hrvatskom jeziku (*gastrodiva*, *turizmoteka*, *eurofil*) te naposljetku opis njihova pravopisnog statusa s rezultatima

istraživanja bilježenja riječi s vezanim leksičkim morfemima u različitim funkcionalnim stilovima hrvatskoga jezika.

2. ODREĐENJE POJMA

U hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi supostoje tri naziva¹ za tvorbene jedinice različite od tvorbenih, ali i leksičkih morfema, a to su *vezani leksički morfem* (Barić, 1980), *vezana leksička osnova* (Babić, 2002) te *prefiksoid* i *sufiksoid* (Silić, Pranjković, 2005; Marković, 2013). Upravo zbog činjenice da bi znanstveno nazivlje trebala karakterizirati jednoznačnost, postavlja se pitanje jesu li ti pojmovi sinonimi. Barić (1980: 85) definira vezane leksičke morfeme kao „one značljive nizove koji ne postoje u hrvatskom književnom jeziku izvan složenice, a imaju leksičko značenje”. Sličnu definiciju vezanih leksičkih osnova nudi i Babić (2002: 37) koji ih definira kao osnove „koje ne dolaze kao osnove samostalnih riječi” nego isključivo u kompozitima. Usporedbom Babićeva (2002: 35) termina osnove kao onoga dijela „riječi koji ostaje kad uklonimo nastavke (flekseme, gramatičke morfeme)” te Markovićeve (2013: 50) definicije leksičkog morfa² kao onog dijela „koji ostaje kad se odstrane svi ostali morfovi”, moglo bi se zaključiti da je riječ o sinonimima. Ipak, Kuna (2006: 173) uspoređujući terminologiju Babića i Barić zaključuje da je pojam vezane leksičke osnove točniji jer one jedinice koje Barić navodi kao vezane leksičke morfeme „ne sastoje se od jednog morfema već dva: vod-o, polj-o” te da „svaki strani element -fobija, -filija, -logija također podrazumijeva dva morfema”. Da je riječ o dvama morfemima potvrđuju i Silić i Pranjković (2005: 154) koji tvrde da pravi sufiksoidi dolaze „bez -ija jer je ono samostalan sufiks”.³ Što se tiče opsega pojma, Babić (2002) navodi da vezane leksičke osnove potječu isključivo iz stranih jezika, no među primjerima navodi i *polu-* i *vele-* kao vezane osnove, iz čega se može razaznati da kao i Barić (1980) s obzirom na podrijetlo razlikuje dvije vrste vezanih leksičkih morfema, koje ona imenuje kao one „stranog

¹ Neujednačenost nije obilježje samo hrvatske tvorbene terminologije. Naime, u literaturi na engleskome jeziku za (iste) tvorbene jedinice pojavljuju se ovi nazivi: *combining forms* (Bauer, 1983), *semiwords* (Radimsky, 2015), *affixoids* (Kenesei, 2007), *quasi-lexemes* (Souillé-Rigaut, 2010).

² Marković se koristi terminom *morf* umjesto terminom *morfem* isključivo da bi istaknuo dihotomiju apstraktnog i konkretnog pri čemu morf smatra konkretnim izrazom, tj. ostvarajem morfema.

³ Unatoč razlikovnosti, pojmovi *vezani leksički morfem* i *vezana leksička osnova* rabiće se kao sinonimi.

podrijetla” i one „domaćeg podrijetla”, pri čemu potonji nastaju kraćenjem domaćih pridjeva kao npr. *poljoprivredna apoteka* u *poljoapoteka*.⁴

Silić i Pranjković (2005: 153–154) određuju prefiksoid i sukfixsoid kao one dijelove riječi koji se pojavljuju ispred, odnosno iza „korijena riječi u različitim riječima s istim značenjem”, a imaju ulogu prefiksa, odnosno sufiksa. S obzirom na podrijetlo, autori su suglasni s navedenim mišljenjem da im izvor osim klasičnih jezika može biti i hrvatski. Osim što pod pojmom prefiksoida podrazumijevaju vezane leksičke morfeme kao što su *aero-*, *andro-*, *bio-* i druge na koje se referira i Barić (1980: 79) u svom popisu, tu ubrajaju i morfeme kao što su *epi-*, *hiper*, *hipo-*, *ultra-* i druge koje Babić (2002: 376–380) smatra stranim prefiksima. Iako u zagradi navodi etimološku odrednicu iz koje se iščitava da oni mogu biti latinskog ili grčkog podrijetla, Babić (2002: 37) objašnjava da se razlika između stranog vezanog leksičkog morfema i stranog prefiksa uspostavlja prijevodom tih konstrukcija jer se prijevodom stranog sufiksa može uspostaviti odgovarajući hrvatski prefiks pa tako *anti-* znači *protu-*, dok *agro-* znači *zemljo-*. Takav prijevod omogućuje ponovno uspostavljanje dihotomije između autosemantičnih i sinsemantičnih riječi što mu je jedan od kriterija razlikovanja domaće vezane osnove i domaćeg prefiksa. Slična strategija iščitava se i iz preoblika koje rabi Barić (1980: 78) jer vezane leksičke morfeme parafrazira sinonimnim hrvatskim pridjevom ili konstrukcijom „koji je u vezi s I” pri čemu I označava imenicu nastalu prijevodom vezanog leksičkog morfema.

Tako široko određenje afiksoida kritizirao je Kuna (2006: 174) koji navodi da ne postoje jasni kriteriji za razlikovanje tih jedinica od drugih složeničkih dijelova, a posebno leksičkih osnova što se vidi na primjeru izdvajanja riječi *gdje* „u gdjekoji, gdjejtko, gdješto” kao prefiksoida. Autori *Hrvatskog jezičnog savjetnika* (Barić i dr., 1999: 212) također se suprotstavljaju tako širokom shvaćanju prefiksoida te razlikuju prvi dio polusloženice i vezani leksički morfem od prefiksoida koji definiraju kao „onaj dio tvorenice koji po podrijetlu nije prijedlog, a nalazi se u riječi na mjestu prefiksa”. S druge strane, Barić (2005: 289) i značenjski razlikuje vezane leksičke morfeme od afiksoida jer oni „ne modificiraju značenje riječi uz koju dolaze, nego ga konkretiziraju”. Unatoč

⁴ Savjetodavna i normativna literatura tijekom cijeloga 20. stoljeća nije se doticala vezanih leksičkih morfema. Spominje ih samo Rožić (1913: 76), ne imenujući ih, nego upućujući da se „riječi bez potrebe skovane” *poljodjelac* i *poljodjelstvo* (istaknule A. M. Č. i M. B.) zamijene riječima *ratar* i *ratarstvo*. Na drugom mjestu spominje „kovanicu protiv duha hrvatskog jezika” (Rožić, 1913: 130) *veleizdaja* (istaknule A. M. Č. i M. B.) te tumači da priloge *vele* dolazi samo uz pridjeve i priloge i piše se *vele slavan*, *vele ugodan*, dakle nesastavljeno! Oblik *vele* Barić (1980: 82) uvrštava među domaće vezane leksičke morfeme.

širokoj definiciji afiksoida i nepostojanju kriterija za njihovo razlikovanje od drugih bliskih tvorbenih jedinica, u hrvatskim pravopisima prevladali su nazivi prefiksoid i sufiksoid, a ne vezani leksički morfemi ili vezane leksičke osnove. Tako se npr. u *Pravopisu* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2013: 130, 493) navodi da je prefiksoid „tvorbena jedinica koja ima značenje cijele riječi i nalazi se ispred tvorbene osnove”, ali se u popisu donose vezani leksički morfemi koji su i sami tvorbene osnove.

Kako terminološko nazivlje mora biti jasno određeno i razgraničeno od drugih pojmova, potrebno je utvrditi kriterije za svrstavanje nekoga morfema u afiksoide s ciljem dokazivanja razlikovnosti vezanih leksičkih morfema, kao samostalne i njima ravnopravne supstojeće kategorije.

3. VEZANI LEKSIČKI MORFEMI I AFIKSOIDI – SINONIMI ILI NE

Iako su prefiksoidima često tumačeni dijelovi tvorenice koji podrijetlom nisu prijedlozi (Horvat, Štebih Golub, 2009: 407), odnosno kao punoznačne vezane osnove (Mihaljević, Ramadanović, 2006: 203), navedene karakteristike nedovoljne su za razlikovanje vezanih leksičkih morfema i afiksoida. Polazište može biti činjenica da su afiksoidi podrijetlom hrvatski slobodni morfemi (*polubog* → pola bog, a pola čovjek; *jedanput* → jedan put⁵), ali se njihovo značenje razlikuje od slobodnog morfema jer je „kategorijalno, baš kao što je i tipično za značenje tvorbenih morfema” (Kostić-Tomović, 2013: 52). Levačić (2017: 153) zato afiksoide definira kao „morfeme prijelaznog tipa koji imaju karakteristike i korijenskih i afiksalskih morfema”, a prijelaznost se ogleda i u semantici. Iako je semantika afikasa apstraktna, što je posljedica „desemantizacije konkretnog leksičkog značenja”, primjetno je i očuvanje značenja ishodišnog korijena. Osim semantičkog kriterija određenja afiksoida, kao druge bitne karakteristike Levačić (2017: 157–159) navodi i njihovu mogućnost uspostavljanja leksičko-semantičkih odnosa s afiksima, poput sinonimije i antonimije. Između ostaloga, njihova dvojnost ogleda se u činjenici da u riječima mogu biti i gramatički i korijenski morfemi. S druge strane, Tafra i Košutar (2009: 99)

⁵ Primjer je zanimljiv jer čestica *put* nastaje konverzijom od njoj homonimne imenice koja označava smjer kretanja. Čestica je preobrazbom izgubila svoje prvotno leksičko značenje, odnosno desemantizirala se, pa zbog toga i može biti afiksoid.

zbog činjenice da su afiksoidi „tvorbene jedinice slične afiksima” naglašavaju da je logično shvaćati ih kao tvorbene, a ne leksičke morfeme. Riječ je zapravo o funkcionalnom kriteriju određivanja afiksoida jer se uloga afikasa ostvaruje čestim ponavljanjem u drugim složenicama i ustaljenim značenjem, stvarajući tako „produktivne tvorbene obrasce” za stvaranje novih riječi. Kao što se riječi tvorene afiksima mogu kategorizirati u značenjske skupine, tako je i tvorbena značenje afiksoida povezano s uopćenim značenjskim kategorijama, kao npr. „značenja koja pojačavaju ili sužavaju, ekspresivna značenja, relacijska značenja, lokativna značenja, vremenska značenja i sl.” (Levačić, 2017: 155, 158). Takva značenja nose i oni morfemi koje je Barić (2005: 290) odbila prihvatiti kao vezane leksičke morfeme jer modificiraju značenje, zbog čega se *polu-*, *nadri-* i *nazovi-* mogu smatrati pravim prefiksoidima.

Prijelazni karakter prefiksoida očituje se i u prefiksoidu *polu-*, čije je leksičko značenje ili izravno povezano uz značenje leksema *polovica* kao „jedan od dva jednaka dijela cjeline” ili uz izvedeno dopunsko značenje nastalo tvorbom uopćavanjem koje omogućuje konkretiziranje stupnja svojstva, parafraziranog sintagmama „ne sasvim”, „djelomično” ili „ne u potpunosti”. Dakle, glavna sličnost *polu-* s afiksima očituje se u semantici koja konkretizira značenje drugoga dijela tvorenice i nosi apstrahirano „tvorbena značenje stupnjevitosti, nepotpunosti, približnosti” (Levačić, 2017: 157–158). Prvo značenje u kojem se ogleda povezanost s leksemom *polovica* očituje se u primjeru *polunavodnik* jer je riječ o samo jednom dijelu navodnika, a drugo se prepoznaje kod apstraktnih složenica kao *polumrak* i *poluumjetnost* gdje *polu-* ima značenje djelomičnosti.

Dok se na primjeru prefiksoida *polu-* osjećaju oba značenja, i konkretno, povezano s polaznim leksemom, i apstraktno nastalo uopćavanjem njegova značenja; prefiksoid *nadri-* postigao je desemantizaciju konkretnog leksičkog značenja o čemu svjedoče Mihaljević i Ramadanović (2006: 206) koje tvrde da „veza s glagolom *nadrijeti* sinkronijski nije prozirna”. Taj se prefiksoid značenjski podudara s prefiksoidom *nazovi-*, jer semantički upućuju na neistinu i približnost.

Ono što Silić i Pranjković (2005: 159) smatraju hrvatskim prefiksoidima i sufiksoidima tvorbene su osnove koje sudjeluju u nastanku složenica. Ono što ih odvaja od prefiksoida je činjenica da se njihovo značenje u tvorenici ne razlikuje od značenja koja su imala kao samostalne riječi, kao npr. *novo-* u *novogradnja*, *peto-* u *petoboj*, *samo-* u *samoljublje*, *goj-* u *svinjogojstvo* itd. Pravilnije je određenje sufiksoida u Anić-Silićevu pravopisu (2001: 104–105), gdje se kao

sufiksoidi navode *-god* i *-put*. Dok je prvi etimološki neproziran i ima ulogu sufiksa zbog značenja neodređenosti koje nosi, drugi nosi značenje povećanja svojstva u količini prve tvorbene osnove. Dakle, primjetna je modifikacija značenja jer se razlikuje samostalno značenje leksema i njegovo značenje u vezi sa sufiksoidom. Drugom značenju sličan je i morfem *-struk*, koji do sada nije objašnjen u hrvatskim gramatikama pa bi se također mogao smatrati sufiksoidom, a potvrđen je i u riječima *dvostruk*, *trostruk*, *četverostruk*, *višestruk* itd. Nastanak afiksoida podrazumijeva proces gramatikalizacije pri kojem leksička jedinica poprima gramatička svojstva. Kao važne karakteristike toga procesa Vounchev (2016: 115–116) navodi desementizaciju, jer su afiksoidi izgubili značenje polazišnih riječi od kojih su se razvili, i popratnu generalizaciju značenja te dekategoriizaciju, odnosno gubljenje gramatičkih svojstava prvotnoga oblika. Tako oblik *polu-* gubi mogućnost sklonidbe, a *nazovi-* i *nadri-* mogućnost sprezanja.

Statusom i potvrdama afiksoida rad se više neće baviti jer pitanje afiksoida može biti samostalan rad, a cilj je ovoga rada ispunjen isticanjem njihove razlikovnosti od vezanih leksičkih morfema te nepreciznosti uporabe toga termina kao istoznačnice. Dakle, temeljna razlika između afiksoida i vezanih leksičkih morfema jest njihovo značenje. Dok vezani leksički morfemi primarno nose leksičko značenje, o čemu govori i njihovo ime, leksičko značenje afiksoida često je uopćeno, apstraktno te povezano s tvorbenom kategorizacijom značenja svojstvenom afiksima.

4. GRAMATIČKA OBILJEŽJA VEZANIH LEKSIČKIH MORFEMA

Naziv *vezani leksički morfem* svojim dvjema atributnim odrednicama upućuje na važna obilježja pojma koji označavaju. Pojam vezanosti odnosi se na njegovu sintaktičku nesamostalnost što ga diferencira od leksema, koji može biti u ulozi prvog složeničkog dijela kao npr. „roman- u romanopisac”, s kojim mu je zajednička odrednica leksičko značenje (Barić, 1980: 17). Kako je podrijetlo vezanih leksičkih morfema latinsko ili grčko, njihov je sadržaj fiksiran i mora se naučiti te se kao takav parafrazira u preoblici koju karakterizira izostanak izraza vezanog leksičkog morfema (Barić, 1980: 69). Kada se vezani leksički morfem nalazi u drugom složeničkom dijelu, izostanak je potpun, a kada u prvom složeničkom dijelu, izostanak je parcijalan jer se u preoblici taj izraz zamjenjuje svojim punim

oblikom kao npr. „leukomasa → leukocitna masa” (Barić, 1980: 81). Ipak, takva preoblika moguća je samo u onim primjerima koji nastaju kraćenjem pridjeva stranoga podrijetla.

Osim razlike između vezanog leksičkog morfema i osnove, odnosno slobodnog morfema, moguće je uspostaviti i kriterije razlikovnosti prema afiksima.

Prije svega, pokušat ćemo odgovoriti na pitanje zašto se vezani leksički morfemi uopće uspoređuju s afiksima, odnosno ima li među njima sličnosti. Najočitija veza među njima odnosi se na njihovu nesamostalnost. Dakle, ni afiksi ni vezani leksički morfemi u pravilu ne mogu stajati samostalno, odnosno u oba slučaja riječ je o vezanim morfemima. Ističemo – u pravilu – jer obje kategorije tvorbenih elemenata teže leksikalizaciji⁶ u većoj ili manjoj mjeri. Ipak, treba imati na umu da je mogućnost, ali i tendencija prema leksikalizaciji veća kod vezanih leksičkih morfema nego kod afiksa što se može tumačiti činjenicom da su vezani leksički morfemi semantički „puniji” jer su, između ostaloga, u svom jeziku izvoru to punoznačni, odnosno leksički morfemi.⁷ Druga je sličnost među njima činjenica da imaju utvrđen oblik, sadržaj i funkciju u sosirovskom shvaćanju jezičnoga znaka. Treća sličnost među afiksima i vezanim leksičkim morfemima odnosi se na njihov položaj u riječi. Upravo je inicijalni ili finalni položaj, čini se, bio presudan da se po uzoru na prefiks i sufiks vezani leksički morfemi počnu nazivati prefiksoidima i sufiksoidima čime se sugerira i položaj određenog tvorbenog elementa u riječi, ali i sličnost⁸ vezanih leksičkih morfema s afiksima. Ipak, za razliku od prefiksa i sufiksa koji imaju točno određeno mjesto u riječi i to mjesto ne može se mijenjati, neki vezani leksički morfemi mogu „šetati” iz inicijalnog u finalni položaj unutar riječi. Na primjer, *log(o)* i *graf(o)* u *logografija* i *grafologija*, *morf(o)* u *morfolologija* i *izomorfan* ili *fil(ija)* u *logofilija* i *filologija*. U skladu s tim, neki vezani leksički morfemi mogu biti kategorizirani i kao prefiksoidi i kao sufiksoidi. Po našem mišljenju, nemogućnost jednoznačne kategorizacije, odnosno postojanje prijelaznih elemenata unutar kategorija dokaz su da kategorizacija, a time i nazivi *prefiksoid* i *sufiksoid* u značenju vezanih leksičkih morfema nisu najprikladniji te se stoga u ovome radu koristimo nazivom *vezani leksički morfemi*.

⁶ Leksikalizirali su se tako vezani leksički morfemi *fobija* i *manija*, ali i sufiks *-izam* koji u određenim kontekstima može činiti samostalnu leksičku jedinicu.

⁷ Na primjer, grčka riječ *dromos* znači ‘put ili traku za utrku’, a *theca* ‘kutiju’, ‘kovčeg’ itd.

⁸ Vezani leksički morfem *-id* znači ‘nalik na’.

S druge strane, razlika među afiksima i vezanim leksičkim morfemima mnogo je više te ćemo u njihovo tumačenje krenuti od obilježja koje ih povezuje – njihove leksičke nesamostalnosti. Naime, iako je u oba slučaja riječ o elementima koji, kao što je već rečeno, imaju svoj oblik i sadržaj, ti elementi trebaju „pratnju” s lijeve ili s desne strane. Ta „pratnja” u slučaju vezanih leksičkih morfema može biti slobodna osnova ili drugi vezani leksički morfem. To znači da kao samostalna jedinica može funkcionirati riječ sastavljena od dvaju vezanih leksičkih morfema kao što su *kozmodrom* ili *eurofil*. Afiksi se, s druge strane, ne mogu kombinirati međusobno, odnosno ne mogu čini samostalnu leksičku jedinicu. Nadalje, popis je afiksa u nekom jeziku zatvoren i najčešće se proširuje posuđivanjem, dok je popis vezanih leksičkih morfema otvoren te je mogućnost njihova nastanka veća o čemu će biti riječi i u nastavku ovoga poglavlja. Prema Prčiću (2008) afikse i vezane leksičke morfeme razlikuje i sintaktička funkcija koja se u njegovu tumačenju odnosi na svojstvo finalnog elementa da određuje sintaktičku funkciju leksema time što (ne) mijenja morfosintaktička obilježja inicijalnog elementa. U skladu s tim, sufiks može promijeniti vrstu riječi, a vezani leksički morfem ne može. Na tu se razliku naslanja i odnos modifikator – upravni član koji je u vezi s endocentričnim odnosom između inicijalnog i finalnog elementa u riječi. Konkretno, sufiks se u riječi smatra konceptualnim, tj. pojmovnim hiperonimom. Za razliku od sufiksa koji funkcioniraju kao upravni članovi (npr. sufiks *-ač* označava ‘osobu’, ‘vršitelja radnje’), vezani leksički morfemi tvore koordinirane pojmovne strukture jer nose (približno) istu pojmovnu težinu kao i drugi dio s kojim su povezani u riječ. Osim već nabrojanih, Prčić (2008) primjećuje još dvije razlike između afiksa i vezanih leksičkih morfema, a prva od njih odnosi se na morfosemantičku regularizaciju. Naime, određeno značenje izražava se određenom formom. Dakle, kada neko značenje treba izraziti na morfološkoj razini, odnosno tvorbom riječi poseže se za gotovim, rekurzivnim obrascem. Kod sufiksa to je izraženo u vrlo visokom stupnju jer su često oni jedina mogućnost za izražavanje određenog značenja. To nije slučaj s vezanim leksičkim morfemima jer za njih uglavnom postoji alternativa pa se tako riječ *knjigofil* može zamijeniti oblikom *knjigoljubac*. I plodnost je na popisu razlika između afiksa i vezanih leksičkih morfema. Afiksi ju tako imaju u različitim stupnjevima, a vezani leksički morfemi ne jer je njihova plodnost neovisna o sustavu, odnosno ne rabe se u gotovim obrascima nego se za njima poseže po potrebi i nahođenju onoga tko stvara riječ (prema Lalić-Krstin, 2016).

Vežani leksički morfem kao prvi složenički dio razlikuje se od prefiks(oid) a i zbog nemogućnosti uspostavljanja odnosa sinonimije ili antonimije s drugim afiksima. S druge strane, vežane leksičke morfeme koji su zbog tvorbenih značenja izjednačavani sa sufiksima, kao što su npr. *-drom* zbog mjesnog značenja i *-teka* zbog značenja ukupnosti (Levačić, 2017: 162), moguće je razlikovati od sufikasa jer sufiks nikada „ne može tvoriti semantičku jezgru riječi, već samo morfološki preinačuje osnovu” (Barić i dr., 2005: 294). Morfemi *-drom* i *-teka* nisu semantički prazni jer u grčkome jeziku funkcioniraju kao leksemi i imaju značenje o čemu je već bilo riječi u ovome poglavlju. Dakle, dok se sufiksima ne može uspostaviti etimološka veza s drugim leksemom, kod vežanih leksičkih morfema to je moguće, pa bi se moglo reći da slično afiksoidima vežani leksički morfemi imaju i tvorbeno i leksičko značenje. No, dok se leksičko značenje prvih uspostavlja poznavanjem leksika vlastitoga jezika ili pomoću jednojezičnika, za uspostavljanje ishodišnog leksičkog značenja vežanog leksičkog morfema kao drugog složeničkog dijela potrebno je konzultiranje dvojezičnika i potencijalno etimološkoga rječnika. Zapravo, može se reći da vežani leksički morfemi za razliku od prefiksoida ne mogu uspostaviti odnos motivacije s polazišnom riječi, jer ona nije dio hrvatskoga jezika. Vežani leksički morfemi s ulogom afikasa mogli bi se smatrati afiksoidima u širem smislu, a temeljni kriterij razlikovnosti osim semantičkog jest činjenica da oni, za razliku od afiksoida, nikada ne mogu funkcionirati kao slobodne osnove.

Pokušavajući „smjestiti” vežane leksičke morfeme u neki od postojećih tvorbenih kalupa, ili ih bar konkretnije odrediti i postaviti u suodnos s poznatim i opisanim tvorbenim kategorijama, nailazimo na još jednu rubnu i leksički nesamostalnu tvorbenu kategoriju – dijelove stopljenica ili *blendova* – s kojima ćemo usporediti vežane leksičke morfeme. Stopljenice ili *blendovi* riječi su koje nastaju stapanjem najmanje dviju riječi i to na način da se stapaju dijelovi polazišnih riječi ili se uzimaju cijele riječi pri čemu dolazi do glasovnog preklapanja. Prema strukturi, stopljenice u hrvatskom jeziku mogu se podijeliti u tri tipa: a) stopljenice nastale od prvog dijela prve i drugog dijela druge riječi (*banka* + *automat* > *bankomat*), b) stopljenice nastale uključivanjem jedne ili obje riječi u cijelosti u novu riječ pri čemu može doći do glasovnog preklapanja (*rad* + *alkoholičar* > *radoholičar*) i c) stopljenice u kojima je dio jedne riječi umetnut u drugu riječ koja ostaje netaknuta kao što je to slučaj u primjerima *rurbانيت*, *filmozofija*, *knjigra* (Mikić Čolić, 2015). U kontekstu usporedbe stopljeničkih dijelova i vežanih leksičkih morfema posebno će nas zanimati prvi i drugi

strukturni tip. Naime, u oba slučaja riječ je o tvorbenim jedinicama na rubu leksičke samostalnosti koje se (još uvijek) moraju spajati s drugim tvorbenim jedinicama kako bi tvorile samostalnu riječ. Tvorba (od) stopljenica je analoška što znači da se analogijom prema jednoj riječi stvaraju i druge pri čemu jedan dio stopljenice prenosi svoja semantička obilježja u svaku novu riječ što se može uočiti na primjeru stopljenice *bankomat* po uzoru na koju su nastale riječi *vicomat*, *platomat*, *parkomat*, *kovinomat* koje više ne možemo smatrati stopljenicama. Dijelove riječi koje su se „osamostalile” iz stopljenice, kao što su *-mat* iz *bankomat* ili *-holičar* u riječi *radoholičar* (pa analogijom nastaje npr. *čokoholičar*) Souillé-Rigaut (2010: 18–19) naziva *fraktoleksemima* te utvrđuje da za razliku od dijelova stopljenice koji zadržavaju sve semantičke komponente izvornog leksema, fraktoleksema zadržavaju samo jednu njegovu semantičku komponentu. Dakle, mogli bismo utvrditi da su stopljenice potencijalni izvori prvo fraktoleksema koji se mogu smatrati prijelaznim stupnjem do vezanog leksičkog morfema, a sve tri kategorije povezuje analoška tvorba s pomoću tvorbenih elemenata koji imaju fiksirano značenje koje govornici moraju naučiti. Ono što razlikuje dijelove stopljenice od vezanih leksičkih morfema jest njihov položaj unutar riječi. Kao što je već utvrđeno, vezani leksički morfemi mogu „šetati” iz inicijalnog u finalni položaj riječi dok to kod stopljeničkih dijelova nije moguće. Također, čak i okrnjeni dio stopljenice zadržava vezu s izvornom, odnosno polazišnom riječi koja doprinosi semantičkoj transparentnosti nove riječi – stopljenice, dok se vezani leksički morfem ne može povezati s nekom polazišnom riječi.

Osim sintaktičke nesamostalnosti i značenjskih karakteristika, vezani leksički morfemi prepoznatljivi su i po formalnim karakteristikama. Kao prvi složenički dio, prepoznatljivi su po završnom vokalu *-o-* koji onemogućuje pojavnost završnih suglasničkih skupova kao *gz* u *egzo-* i samoglasničkim skupovima koji ih odaju kao strane elemente u hrvatskom jeziku⁹ poput *ae* u *aero-*. Zapravo je prva sastavnica, kako Levačić (2017: 65) zaključuje, „gramatički neoblikovana osnova”, a „druga određuje leksičko-gramatičku oblikovanost”. Naime, Silić i Pranjkić (2005: 154) navode da se svaka strana vezana leksička osnova sastoji od barem dvaju morfema, od kojih je onaj drugi sufiks, pa tako razdvajaju *antrop-*, *fil-* i *fob-* od *-ija*. Ipak, za takvu raščlambu vezanih leksičkih morfema

⁹ Lalić-Krstin (2016) također tumači da je spojnik fonološki uvjetovan, odnosno da mu je funkcija razbijanje konsonantskih skupina i gladak prijelaz između prvog i drugog složeničkog dijela.

potrebno je poznavanje grčkoga jezika, a zbog analoške tvorbe kao tvorbenog načina „pri kojem se ne prenosi izravno izraz i sadržaj” polazne riječi (Barić i dr., 2005: 302), postavlja se pitanje treba li vezanu leksičku osnovu u tom slučaju rastavljati na tvorbene dijelove. Bez poznavanja grčkoga jezika to je nemoguće jer se u preoblici vezani leksički morfem kao drugi složenički dio parafrazira.

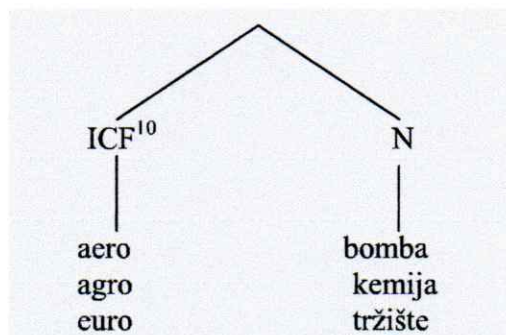
Upravo zbog takvog statusa, tvorbeni način karakterističan za vezane leksičke morfeme jest složeno-nesufiksalna tvorba ili čisto slaganje. Složenice koje u svom sastavu imaju vezani leksički morfem nazivaju se *neoklasične složenicice* (Marković, 2013; Bilandžija, 2017) čime se upućuje na njihovo grčko i latinsko podrijetlo. U stranoj jezikoslovnoj literaturi složenicice nastale od vezanih leksičkih morfema nazivaju i *konfiksni složenicama* (Bilandžija, 2017: 36, 108). Ipak, u hrvatskoj stručnoj literaturi ne koristi se pojam *konfiksa* za vezane leksičke morfeme pa se tako pojam konfiksacije odnosi na „istovremeno pričvršćivanje prefiksa i sufiksa”, odnosno na prefiksarno-sufiksarnu tvorbu (Marković, 2013: 52). Barić (1980: 37–38) složenicice s vezanim leksičkim morfemima s obzirom na vrstu spojnika dijeli na dva tvorbena tipa, „tvorbeni tip sa spojnikom -o-” te „tvorbeni tip sa spojnikom Ø” pri čemu se vezani leksički morfemi nalaze u drugome dijelu, kao npr. *raketodrom* i *ampermetar*. Kada se vezani leksički morfem sa završetkom na -o nalazi u prvom složeničkom dijelu, riječ je o tvorbenom tipu bez spojnika, a drugi složenički dio može biti leksem ili još jedan vezani leksički morfem poput primjera *hidroterapija* i *aerodrom*.

Za složenicice s vezanim leksičkim morfemima, zbog njihove specifične naravi, ne može se uspostaviti uobičajeni tvorbeni uzorak. One se tvore samo po analoškom uzorku pa ih se naziva i *analoškim složenicama* (Barić, 1980: 28). Dakle, motivira ih složenicica iste tvorbene strukture, također analoška složenicica, te se na taj način povećava broj složenicica s istim elementom.

Prema načinu slaganja vezanih i slobodnih osnova, kao što je već rečeno, moguće je razlikovati dvije vrste neoklasičnih složenicica u hrvatskom jeziku:

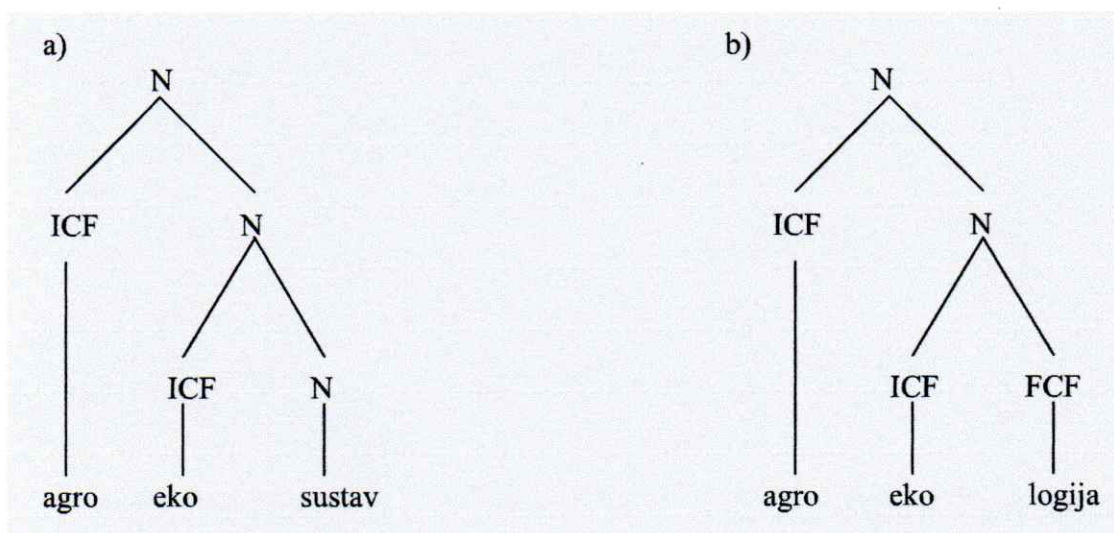
- a) složenicice s vezanim leksičkim morfemom u prvom složeničkom dijelu i
- b) složenicice s vezanim leksičkim morfemom u drugom složeničkom dijelu koje će u nastavku biti proanalizirane na primjerima.

Struktura neoklasičnih složenicica koje u svom prvom dijelu imaju vezani leksički morfem može se prikazati ovako:

Riječ je dakle o imenicama koje u prvom složeničkom dijelu imaju vezani leksički morfem koji završava na *o*, a u drugome dijelu leksem koji može stajati samostalno. Kada je riječ o odnosu vezanog leksičkog morfema s imenicom koja se nalazi u drugom složeničkom dijelu, uglavnom ju atributno određuje pa se osnovnom pridjevnom preoblikom 'koji se odnosi na I' mogu opisati značenja većine imenica te vrste.

Podvrsta složenica koje u prvom dijelu imaju vezani leksički morfem čine one kod kojih i imenica, koja se nalazi u drugom složeničkom dijelu, ima u svom sastavu jedan ili čak dva vezana leksička morfema. Opisani podtipovi mogu se prikazati ovako:

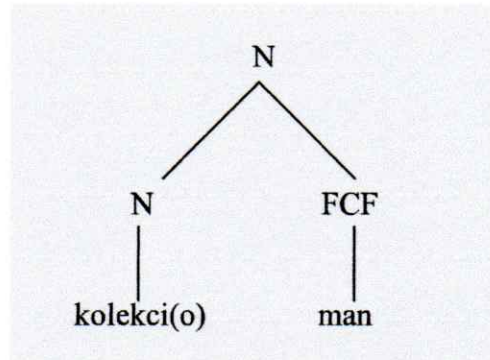

Dakle, leksemi koji se nalaze u drugom složeničkom dijelu također u svom sastavu mogu imati jedan ili čak dva vezana leksička morfema što je i prikazano na primjerima. Unatoč činjenici da u sastav riječi, kao što je prikazano, može uz

¹⁰ U označivanju vezanih leksičkih osnova rabe se kratice ICF i FCF načinjene prema engleskim nazivima *initial combining form* i *final combining form*.

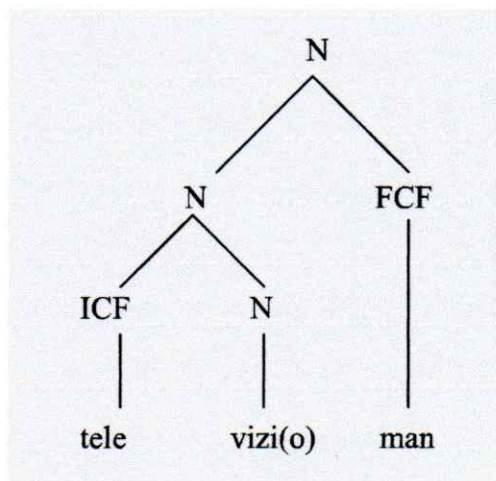
slobodnu osnovu ući i nekoliko vezanih leksičkih morfema, struktura je neoklasičnih složenica uvijek binarna jer se npr. vezani leksički morfem *agro-* dodaje imenici *ekologija*, a ne njezinim pojedinačnim sastavnicama.

Drugu vrstu neoklasičnih složenica čine one koje vezani leksički morfem imaju u svom drugom dijelu, a struktura osnovnog tipa može se prikazati ovako:

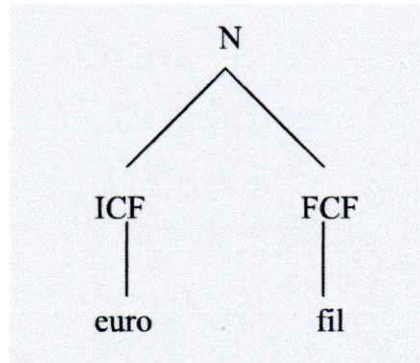
Dakle, u tu vrstu ubrajaju se složenice u čijoj se tvorbenoj strukturi može izlučiti tvorbeno osnova, spojnik *-o-* i vezani leksički morfem. Tvorbeno osnova u prvom dijelu najčešće je imenička. Složenice koje pripadaju toj vrsti ne mogu se preobličiti tako da se uz sadržajnu vezu zadrži i izrazna veza s obama dijelovima. Dakle, sadržaj se vezanog leksičkog morfema u drugome složeničkom dijelu mora poznavati, odnosno naučiti.

I kod te vrste neoklasičnih složenica može se izdvojiti podvrsta s imenicom koja u svom sastavu također ima vezani leksički morfem:

Kod složenica koje u svom drugom dijelu imaju vezani leksički morfem pojavljuje se i spojnik *-o-* koji povezuje prvi i drugi složenički dio te omogućuje lakše raspoznavanje vezanog leksičkog morfema od sufiksa.

Posebnu vrstu neoklasičnih složenica čine one koje i u svom prvom i u drugom dijelu imaju vezani leksički morfem, a njihova se struktura može prikazati ovako:

Riječ je o posebnoj vrsti složenica koja ne postoji samo u hrvatskom jeziku, nego i u svim svjetskim jezicima koji bogate svoj leksički fond, posebno terminološki, na grčko-latinskoj osnovi. Iako se često postavlja pitanje može li se takve riječi uopće uvrstiti među složenice, nekoliko je razloga koji govore u prilog takvoj klasifikaciji:

- a) njihovi sastavni dijelovi imaju leksičko značenje,
- b) riječi s vezanim leksičkim morfemima u obama dijelovima postale su djeljive zahvaljujući njihovom aktiviranju u tvorbenom procesu (Barić i dr., 2005).

Kako se slaganje u hrvatskim gramatikama određuje kao „tvorbeni način kojim od dviju riječi nastaje jedna (Barić i dr., 2005: 296), a kako vezani leksički morfemi nemaju status riječi kao leksičke jedinice u hrvatskome jeziku, Mihaljević i Ramadanović (2006: 201, 206) predlažu definiciju slaganja kao tvorbenog načina „u kojem istodobno sudjeluju tri sastavnice, od kojih je prva osnova, druga spojnik -o- ili -Ø-, a treći samostalna riječ”, te uvode tri tvorbeno načina – prefiksoidizaciju, sufiksoidizaciju i prefiksoidno-sufiksoidnu tvorbu – u okviru kojih promatraju vezane leksičke morfeme kao prvi ili drugi složenički dio, odnosno kao oba dijela. Slično čine i Tafra i Košutar (2009: 93) uvodeći pojam afiksoidne tvorbe kako bi istaknule tvorbeno posebnost vezanih leksičkih morfema. Slijedeći terminološku razlikovnost afiksoida i vezanih leksičkih morfema, potrebno je pronaći odgovarajuću terminologiju za imenovanje takve tvorbe, iako je jasno da se on može smatrati posebnim tipom čistoga slaganja kako ga tretira i Barić (1980).

5. VEZANI LEKSIČKI MORFEMI KAO PRAVOPISNI PROBLEM

Rubni tvorbeni položaj vezanih leksičkih morfema odražava se i na pravopisnu razinu pa tako nije neuobičajeno istu riječ pronaći napisanu na čak tri načina:

- (1) *Tajanstvena makarska **gastro diva** kuha na računalu.*¹¹
- (2) *... a i druge 'prije', vidjele recepte i iskoristile ih – priča makarska **Gastro-diva**.*¹²
- (3) ***GASTRO-DIVA** društvo s ograničenom odgovornošću za trgovinu i ugostiteljstvo.*¹³

Dakle, vezani leksički morfemi sporno su pitanje s obzirom na pravopisno načelo sastavljenoga i rastavljenoga pisanja koje je obrađeno u čitavim poglavljima naslovljenim *Sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi* (Babić, Finka, Moguš, 1994; Babić, Moguš, 2011), *Pisanje riječi sastavljeno i rastavljeno* (Anić, Silić, 2001), *Sastavljeno i rastavljeno pisanje* (Babić, Ham, Moguš, 2005) te *Sastavljeno i nesastavljeno pisanje* (Badurina, Marković, Mićanović, 2008; Jozić i dr., 2013). Dok su posljednja dva naziva prikladna svome označenom, prva su dva zbog svoje kontradiktornosti neprimjerena jer je bjelina ono što razdvaja riječi međusobno, ali ne prefikse, sufikse i korijen kao njezine sastavne dijelove, pa se stoga može govoriti isključivo o sastavljenom i rastavljenom pisanju, a ne o sastavljenom i rastavljenom pisanju riječi jer je logično da se riječ piše u svom punom obliku, tj. da su njezini temeljni dijelovi pridruženi jedan drugome (Ćužić, 2015: 58).

Prije same analize pristupanja pravopisa vezanim leksičkim morfemima s obzirom na sastavljeno i rastavljeno pisanje, važno je istražiti terminologiju kojom su u pravopisima označavani. S obzirom na povijesnu recepciju vezanih leksičkih morfema, *Pravopis* dviju Matica jedne je tretirao kao dijelove riječi, a druge kao polusloženice kako bi ih razlikovao s obzirom na domaće i strano podrijetlo, a kao kriterij određenja riječi kao polusloženice često se uzimao i naglasak i pritom se naglašavalo da one imaju dva naglaska. Stoga se pisalo *phototerapija* jer se

¹¹ Izvor: <https://slobodnadalmacija.hr/scena/mozaik/clanak/id/93298/tajanstvena-makarska-gastro-diva-kuha-na-racunalu> (pristupljeno 6. rujna 2018.).

¹² Izvor: <http://www.poslovni.hr/poduzetnik/blog-preselila-u-konobu-na-makarskoj-kalelargi-koja-ne-ovisi-o-turistima-303198> (pristupljeno 6. rujna 2018.).

¹³ Izvor: <http://search.bisnode.hr/hr/1235744/gastro-diva-d-o-o/> (pristupljeno 6. rujna 2018.).

foto- odnosi na svjetlost i *foto-klub*, jer je *foto* abrevijatura leksema *fotografija* (Muratagić-Tuna, 2004). Babić (2002) je istaknuo da se riječi s vezanim leksičkim morfemima ne mogu smatrati polusloženicama, nego isključivo složenicama. Iz navedenih primjera *Pravopisa* dviju Matica primjetno je koliko je važno, kako Badurina (2009: 280) naglašava, uspostaviti vezu pravopisa i jezikoslovnih disciplina, odnosno rječotvorja koje ima „reperkusija na sastavljeno ili nesastavljeno pisanje riječi/izraza”.

Iako se isprva većina pravopisa nije koristila terminima tvorbe riječi, pa su se vezani leksički morfemi u pravopisima javljali pod nazivima „strani prefiks ili strana riječ” ili samo „riječ (...) kao prvi dio složenice” (Babić, Finka, Moguš, 1994: 78), Anić i Silić (2001: 103) napravili su veliki korak uvodeći tvorbeno nazivlje, označavajući i definirajući te elemente: „prefiksoidi i sufiksoidi [su] riječi u ulozi prefikasa i sufikasa”. Anić-Silićeva terminologija prevladala je u gotovo svim novijim pravopisima pa se rabi i u Institutovu (Jozić i dr., 2013: 47) i Matičinu pravopisu (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 141), ali i novijem izdanju Babić-Moguševa pravopisa (2011). Dakle, ni u jednom pravopisu ne pojavljuje se termin vezani leksički morfem ili vezana leksička osnova, nego se te tvorbene jedinice uvrštava u druge kategorije koje mu, kako je utvrđeno s obzirom na tvorbeno nazivlje, nisu istovrijednice.

Postoji nekoliko pitanja kojima su se bavili hrvatski pravopisi u pisanju vezanih leksičkih morfema. Prvo se odnosi na njihovu sintaktičku nesamostalnost, drugo je vezano uz opseg pojma prefiksoida i njihovu razlikovnost od drugih sličnih jedinica, treće se odnosi na pisanje sveza nastalih slaganjem dvaju ili više prefiksoida, a četvrto na pisanje prefikasa prefigiranim kraticama. Što se tiče sintaktičke nesamostalnosti vezanih leksičkih morfema, prvi put takvo pravilo implicitno donosi Babić-Finka-Mogušev (1994: 76, 78) pravopis gdje stoji da se dijelovi složenice „pišu sastavljeno između bjelina”. Da je riječ o implicitnosti, primjetno je po činjenici da su složenice s vezanim leksičkim morfemima, kao npr. *heliodrom*, *antropobiologija*, svrstane u kategoriju stranih prefikasa i stranih riječi gdje se još nalaze i riječi kao *anticiklona*, *ekskralj*, *paravojska* i *tonfilm*. Prvi se put eksplicitno naglašava nesamostalnost vezanih leksičkih morfema u Anić-Silićevu (2001: 103) pravopisu gdje stoji da se svi prefiksoidi i sufiksoidi „kao i prefiksi i sufiksi pišu zajedno s riječima uz koje se nalaze”, osim u slučaju kad se želi izraziti suprotnost značenja između prefigirane imenice i tvorenice kao u slučaju „ne-ja, ne-Francuz”. Takva terminologija preuzeta je i u novijem izdanju *Hrvatskog pravopisa* Babića i Moguša (2011: 57), kada je

prefiksoid zamijenio pojam „strana riječ kao prvi dio složenice” (Babić, Finka, Moguš, 1994: 78), dok je takva promjena izostala u Babić-Ham-Moguševu pravopisu gdje se vezani leksički morfemi mogu pronaći jedino u natuknici da se imenice pišu sastavljeno „kada im je prvi dio (...) riječ – auto, audio, foto, kino, radio, video” (Babić, Ham, Moguš, 2005: 45). Aniće-Silićevu terminologiju i/ili stavove o pisanju prefiksoida i sufiksoida preuzimaju i autori Matičina pravopisa (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 143), koji navode da se prefiksoidi i sufiksoidi kao i drugi tvorbeni morfemi i dijelovi riječi pišu sastavljeno. Autori se Institutova pravopisa (Jozić i dr., 2013: 47–50) u metodologiji koriste izrazom „jednorječnice” kako bi označili situaciju u kojoj dvije sastavnice, koje su napisane zajedno i imaju jedan naglasak, označavaju jedan pojam. Slično pravilima Matičina i Aniće-Silićeva pravopisa kao jednorječnice pišu se i prefiksoidi, no znatna je razlika u opsegu pojma prefiksoida u koje se ubrajaju i primjeri poput *bruto-*, *neto-* i *žiro-* čime se otvara drugi (pravopisni) problem, tj. pitanje što je sve vezani leksički morfem. Ipak, iako autori Institutova pravopisa (Jozić i dr., 2013: 47–50, 131, 179) *bruto-* tumače kao prefiksoid i navode da se kao jedna riječ pišu pridjevi „nastali dodavanjem hrvatskog ili stranog prefiksa ili prefiksoida”, nedosljedni su u takvu bilježenju što se vidi u rječničkoj natuknici *bruto društveni proizvod*, gdje se prefiksoid *bruto-* piše odvojeno od drugog dijela pridjevske složenice. S druge strane, u Matičinu pravopisu (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 146, 157) *bruto* i *neto* tumače se kao nesklonjivi pridjevi te se pišu nesastavljeno s riječi kojoj su atribuirane, a *žiro* kao posuđena riječ koja se kao prvi složenički dio piše sa spojnicom zbog izostanka interfiksa. Slično njima, Babić, Finka i Moguš (1994: 81) *neto* promatraju kao „riječ koja se može smatrati nesklonjivim pridjevom” kao i *mini* i *maksi* te propisuju njihovo pisanje odvojeno bjelinama od imenice koju atributno određuje. S druge strane, *mini-* i *maksi-* u Institutovu (Jozić i dr., 2013: 285, 292), Matičinu (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 440, 445) i Aniće-Silićevu (2001: 456, 468) pravopisu smatraju se prefiksoidima. Iz navedenog je primjetno da se u Babić-Finka-Moguševu (1994: 81) pravopisu ne razlikuju prefiksoidi od stranih nesklonjivih pridjeva, ali ni od sintagmi u kojima je imenica u atributnom značenju kao npr. *alt saksofon* ili *portabl televizor* koje se pišu bez spojnice. Babić i Moguš (2011: 58–60) će od svrstavanja jedinica *neto* i *bruto* u nesklonjive pridjeve odustati u kasnijem izdanju pravopisa, kada će ih početi tumačiti kao dijelove polusloženice i pisati sa spojnicom, ali će ih, kada je riječ o pridjevima u kojima *bruto* i *neto* funkcioniraju kao prvi složenički dijelovi, pisati

sastavljeno kao npr. *brutodruštveni*. S druge strane, ostat će dosljedni svome tumačenju prema kojem *mini* i *maksi* shvaćaju kao nesklonjive pridjeve, a ne kao prefiksoide. Za pisanje tvorbenih jedinica *mini-* i *maksi-* važan je Klajnov zaključak, koji je parafrazirala Muratagić-Tuna (2004: 56) definirajući *mini-* i *maksi-* kao abrevijature latinskih pridjeva *minimus* i *maximus*, opravdavajući im status prefiksoida. Isto objašnjenje prenosi i Težak (1990: 187) koji *mini-* i *maksi-* piše sastavljeno s drugim složeničkim dijelom. S druge strane, *bruto* i *neto* kao pridjevi talijanskoga podrijetla ne mogu se smatrati prefiksoidima nego nesklonjivim pridjevima, a *žiro* kao talijanizam u jeziku izvorniku funkcionira kao prefiks, kao u složenici *giroconto*.

Autori Matičina pravopisa (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 143, 158) prvi su istaknuli da se nesklonjivi pridjevi stranoga podrijetla, koji „se pišu odvojeno od imenice”, mogu formalno podudarati s prefiksoidima kao npr. *retro* i *super* te ponudili objašnjenje kojim se uspostavlja razlika između nesklonjivog pridjeva, prefiksoida i imenice s pridjevskim značenjem. U pravilu stoji da samo nesklonjivi pridjev može biti dio imenskoga predikata pa se zato i piše rastavljeno kao npr. *super film*, dok imenica s pridjevskim značenjem i prefiksoid ne mogu, pa se ona piše sa spojnicom kao npr. *krem-juha*, a on spojeno kao npr. *superjunak*. Takvo tumačenje preuzimaju i autori Institutova pravopisa (Jozić i dr., 2013: 48) u okrnjenom obliku, s ciljem razlikovanja isključivo nesklonjivog pridjeva i prefiksoida, pa imenice s pridjevskim značenjem tumače kao nesklonjive pridjeve i pišu bez spojnice kao npr. *krem juha* i *portabl televizor*, a nedosljednost se ogleda u tome što se druge sveze imenice u atributnom značenju pišu sa spojnicom poput sveza *ragu-juha*, *doboš-torta*, *princes-uštipak* i dr.

Pitanje pisanja složenica nastalih slaganjem dvaju ili više prefiksoida otvorili su autori Matičina pravopisa (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 143–148) uvođenjem pojma *dvopojmovnih složenica*, koje se pišu sa spojnicom čak i kada im je prvi dio prefiksoid kao npr. *audio-videooprema*, *auto-motodruštvo*, *bio-bibliografija*, *eko-etnoturizam* te *radio-televizija*, što se objašnjava uporabom spojnice u sastavnom značenju jer je odnos među složeničkim dijelovima koordiniran. S druge strane, autori Institutova pravopisa (Jozić i dr., 2013: 141, 49) sveze nastale slaganjem dvaju prefiksoida pišu bez spojnice kao npr. *audiovideooprema*, *automotodruštvo*, *biobibliografija*, *ekoetnoturizam* što opravdavaju tezom da „u koordinacijskom odnosu nisu prefiksoidi *audio-* i *video-*, nego prefiksoidne tvorenice *audiooprema* i *videooprema*.” S druge strane, koordinacijski se odnos priznaje u slučaju pisanja složenice *radio-televizija* sa spojnicom što se tumači

činjenicom da obje riječi imaju svoj naglasak, a prva se ne sklanja. Iako se u Babić-Finka-Moguševu (1994: 78) pravopisu eksplicitno ne govori o toj problematici, značajno je da se složenice nastale slaganjem dvaju prefiksoida pišu bez spojnice kao npr. *antropobiologija*, a složenice s vezanim leksičkim morfemom *radio* pišu sastavljeno.

Četvrtim pravopisnim pitanjem bavi se jedino Matičin pravopis (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 145), u kojem stoji da se prefiksoidi pišu „odvojeni crticom kad se prefigira kratica ili simbol” kao npr. *eko-WC*, *mini-DV*, *super-G* te *pred-ie* i *post-ie*.

Uvidom u pravopisna pravila primjetan je širok spektar rješenja u pisanju vezanih leksičkih morfema, no takvih nedoumica ne bi trebalo biti. Kako su vezani leksički morfemi nužno vezani uz proces leksikalizacije, potrebno se osvrnuti i na pravopisno-leksikalizacijska načela koja propisuju sastavljeno pisanje. Sintaktičku nesamostalnost opravdava načelo formalne izolacije koje kaže da izoliranjem i samostalnim promatranjem segmenta riječi, segment „ne funkcionira kao riječ”, tj. „nadaje se kao neriječ” (Ćužić, 2015: 59). Takav je slučaj i s vezanim leksičkim morfemima koji imaju svoju funkciju samo unutar riječi, a njihova je samostalna pojava u rečenici potpuno neovjerena što se ogleda u činjenici da ne mogu biti imenski dio predikata kao na primjer: **On je log*, **Studiram logiju*, **Terapija koju primam je fito*. Pritom je potrebno razlikovati vezane leksičke morfeme od homografskih leksema, čiji je nastanak često vezan uz kraćenje složenica s vezanim leksičkim morfemima kao što su *kinematograf* i *automobil*. Dok *kino* i *auto* funkcioniraju i kao slobodne osnove, tj. kao riječi koje pripadaju hrvatskom sustavu što je izraženo činjenicom da se sklanjaju kao i druge imenice a-vrste, vezani leksički morfemi nemaju mogućnost sklonidbe i njihovo je značenje pridjevsko što se vidi po preoblici „koji je u vezi s I”, pa se vezani leksički morfem *auto-* parafrazira kao *automobilski*, a *kino-* kao ono što je „u vezi s kinematografom pa i filmom” (Barić, 1980: 79–80). Takve situacije, kada vezani leksički morfemi poprime ulogu slobodnih, rješavaju se uvođenjem pojma *radiksoida* (Horvat, Štebih Golub, 2010: 410) te se objašnjavaju načelom materijalne izoliranosti koje se odnosi „na promijenjeno ili izgubljeno značenje koje ima jedan od segmenata (...) u usporedbi sa značenjem toga segmenta promatranoga samostojno” (Ćužić, 2015: 59). Primjetno je da je značenje vezanog leksičkog morfema, koji je homograf leksemu, pridjevno vezano uz taj isti leksem te funkcionira kao atribut drugom složeničkom dijelu.

Iz pregleda pravopisnih pravila koja se odnose na bilježenje riječi s vezanim leksičkim morfemima razvidno je da se njihov rubni tvorbeni položaj prenosi i na druge razine jezične uporabe. Koja su rješenja prihvatljiva, odnosno raširena u uporabi pokazat ćemo u sljedećem poglavlju na primjeru bilježenja riječi s vezanim leksičkim morfemima u različitim funkcionalnim stilovima.

6. ISTRAŽIVANJE

Kako bi se provjerile teze o gramatičkim i pravopisnim obilježjima vezanih leksičkih morfema u uporabi u različitim funkcionalnim stilovima, odabrana su četiri djela iz kojih su ekscerpirane složenice koje u svom sastavu imaju vezani leksički morfem: *Filozofija moderne umjetnosti* Mladena Labusa i *Vrt demokratskih delicija* Philippea Brauda koje pripadaju znanstvenom stilu, zbirka propisa *Mediji i marketing* koja pripada administrativnom stilu te roman Dubravke Ugrešić *Štefica Cvek u raljama života*, primjer za književnoumjetnički stil.

Analiza ekscerpiranih primjera potvrdila je da vezani leksički morfemi zauzimaju položaj prvoga i/ili drugoga složeničkoga dijela te će tako biti prikazani.¹⁴ Što se tiče strukture s dva vezana leksička morfema, u korpusu su pronađeni primjeri prošireni u općoj uporabi: *ksenofobija* (III: 47), *barograf* (III: 164), *daktilograf* (IV: 44), *fotografija* (I: 142), *topografija* (I: 143), *elektroencefalogram* (II: 50), *fonogram* (III:238), *videogram* (III: 238), *antropolog* (II: 21), *neurolog* (II: 104), *politolog* (II: 14), *sociolog* (II: 14), *antropologija* (I: 112), *ekologija* (I: 109), *psihologija* (I: 112), *sociologija* (II: 26) i *teologija* (II: 55).

Osim navedenih primjera, vezanim leksičkim morfemom može se tumačiti i oblik *polito-*, morfem koji nastaje kraćenjem riječi *politika*.

U strukturi s vezanim leksičkim morfemom u prvom složeničkom dijelu, također prevladavaju već poznati oblici: *audiovizualan* (II: 146); *autocesta* (III: 219), *autoškola* (III: 121), *autobiografija* (II: 159), *autopozicioniranje* (II: 77); *biogorivo* (III: 144); *demokršćanin* (II: 36); *elektroinstalacija* (III: 124); *etnocentrizam* (II: 70); *fotokarikatura* (III: 16), *fotomontaža* (III: 16), *fotoreportaža* (III:

¹⁴ Sve potvrde riječi donose se u kanonskom obliku iza čega slijedi zagrada s oznakom knjige i brojem stranice na kojoj se riječ nalazi. Zbog jednostavnosti, imena knjiga bit će označena ovim kraticama: I za knjigu Mladena Labusa *Filozofija moderne umjetnosti*, II za *Vrt demokratskih delicija* Philippea Brauda, III za zbirku propisa *Mediji i marketing*, IV za roman Dubravke Ugrešić *Štefica Cvek u raljama života*.

16), *fotovijest* (III: 16); *geopolitički* (II: 176); *kemoprofilaks* (III: 166); *mikrobiološki* (III: 130), *mikrodruštveni* (II: 15), *mikrokozmos* (II:201), *mikronagrada* (II: 164), *mikropoticajan* (II: 51), *mikropritisak* (II:154); *psihoafektivna* (II: 14), *psihoemotivan* (II: 23), *psihopolitički* (II: 90), *psihosomatski* (II: 21); *radiodifuzija* (III: 238), *radiopostaja* (III: 158); *socioekonomski* (I: 86), *sociokulturan* (II: 16), *socioprofesionalan* (II: 58); *telekopiranje* (III: 44), *telemarketing* (III: 146), *teletrgovina* (III: 47); *tehnobirokracija* (II: 86), *tehnoscijentistički* (II: 99); *videostranica* (III: 51).

Ipak, nekima se promijenilo značenje u odnosu na opise E. Barić. Tako se *bio-* u *biogorivo* ne može tumačiti kao ono koje „je u vezi sa životom” (Barić, 1980: 79), nego bi trebalo imati pridjevno značenje *biološkog*. Slično je i s primjerom *demokršćanin* gdje se *demo-* ne može tumačiti kao ono „u vezi s narodom” (Barić, 1980: 79), nego ono u vezi s demokracijom, tj. *demokratsko*.

Osim toga, kao vezani leksički morfemi funkcioniraju i pokraćenice hrvatskih riječi stranoga podrijetla. Tako se *socijal-* u *socijalizdajnici* (II: 122) i *socijaldemokratski* (II: 122) može tumačiti značenjem pokraćene riječi *socijalizam*, a *naci-* u *nacifašizam* (I: 144), *anarho-* u *anarhosindikalizam* (II: 135), *gastro-* u *gastrointestinalni* (IV: 20) i *sakro-* u *sakrosanktan* (I: 36) mogu se tumačiti pridjevnom preoblikom u tvorbi polaznih leksema *nacionalizam*, *anarhizam*, *gastronomija*, odnosno pridjevom *sakralan*.

Što se tiče strukture s vezanim leksičkim morfemom u drugom dijelu, pronađeni su sljedeći primjeri: *anakron* (I: 202), *sinkronija* (I: 53), *etolog* (II: 104), *ginekolog* (IV: 91), *muzikologinja* (I: 131), *gnoseologija*, (I: 169), *mitologija* (II: 209), *metodologija* (I: 77), *megaloman* (II: 191), *mitoman* (II: 191) i *kaleidoskop* (I: 194). Svi pronađeni oblici opisani su u hrvatskim jezičnim priručnicima osim oblika *-kron* – osnovi grčke riječi *khronos*, koja ima značenje hrvatske riječi ‘vrijeme’. Ta osnova može doći i kao prvi složenički dio, na primjer u riječi *kronologija*, a da bi se izjednačile dvije osnove *-kron* i *krono-* završno *-o-* u drugome morfemu tumači se kao interfiks. Iako Barić (1980: 39) tumači da kod slaganja s dvama vezanim leksičkim morfemima nema spojnika jer morfem završava na *-o*, ne može se tvrditi da interfiks nije postojao jer je on značajna jedinica. Vjerojatno je zbog haplologije jedno *-o* nestalo, ali je spojno značenje interfiksa zadržano. Upravo takvi vezani leksički morfemi koji mogu biti i prvi i drugi složenički dio temeljni su kriterij za razlikovanje vezanih leksičkih morfema od afikasa i afiksoida koji su strogo podijeljeni na prefikse/prefiksoide i sufikse/sufiksoide, kao što je

već naznačeno u teorijskom dijelu rada. Ono što je prefiks ne može biti sufiks, ali vezani leksički morfem koji je češći kao prvi složenički dio može biti i u drugom složeničkom dijelu, i obrnuto (Bilandžija, 2017: 37).

Iako strani elementi, *eto-*, *gineko-*, *gnoseo-* i *megalo-* ne tumače se kao vezani leksički morfemi jer se ne „javljaju najmanje u dva primjera” pa se ne može uspostaviti tvorbena veza (Babić, 2002: 37), a *mito-* i *metodo-* spojevi su slobodnih osnova i interfiksa. Iako protuargument može biti da je drugi primjer za *etologa etologija* i da se zbog toga *eto-* može smatrati vezanim leksičkim morfemom, podrazumijeva se da se drugim primjerom smatra veza s potpuno drugom leksičkom osnovom, a ne varijacijom iste leksičke osnove sufiksacijom, jer je *-log* vezani morfem na koji se dodaje ili nulti sufiks ili sufiks *-ija*, koji mu onda daje gramatičko značenje.

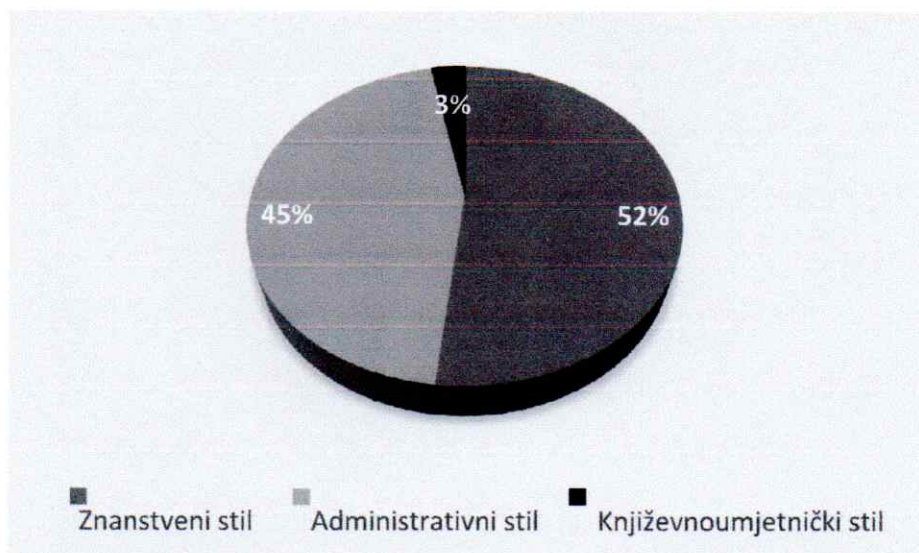
Vezani leksički morfemi zabilježeni u korpusu većinom nisu pravopisno problematični kada je riječ o njihovom sastavljenom i rastavljenom pisanju, no ima iznimaka. Problem je da se ponekad pišu odvojeno kao npr. *video kasete i audio kasete* (III: 199), no kako je riječ o vezanim morfemima koji imaju pridjevno značenje, jasno je da ih treba pisati spojeno s riječju *kasete*. Drugi je problem pisanje sa spojnicom kao u primjerima *socio-kulturni* (I: 8), *socijal-izdajnici* (II: 122) i *naci-fašizam* (I: 144). U prvom slučaju vjerojatno se želi naglasiti koordinacijska struktura složenice, a u drugome kraćenje leksema *socijalistički*. Ipak, nema razloga dvopojmovne složenice s vezanim leksičkim morfemima tretirati kao polusloženice jer je riječ o čistom slaganju. Temeljna razlika u odnosu na polusloženice jest činjenica da prvi polusloženički dio funkcionira kao samostalna riječ.

S druge strane, višepojmovne složenice, koje su u nekim pravopisima tumačene polusloženicama, pišu se dosljedno sastavljeno kao npr. *elektroencefalogram* (II: 50). Kao odgovor zašto bi se višepojmovne složenice trebale pisati sastavljeno, treba se uzeti u obzir da je naglašavanje koordinacijskog značenja spojnicom pleonastično jer se u vezanim leksičkim osnovama jasno prepoznaje interfiks koji ima apstraktno „spojno značenje” (Barić, 1980: 24).

Osim toga, u korpusu se potvrđuje dvostruko pisanje složenice morfema *radio* i *televizija* kao *radiotelevizija* (III: 44) i *radio-televizija* (III: 159). Neovjerena preoblika *radiotelevizija* → *radijska televizija* potvrđuje da *radio* u složenici nije vezani, nego slobodni morfem pa ga stoga treba pisati sa spojnicom da bi se naglasilo koordinacijsko značenje.

Također, iako su se autori Matičina (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 149) i Institutova (Jozić i dr., 2013: 141) pravopisa usuglasili da dvije sintagme u kojima se javlja isti drugi složenički dio, kao npr. *audiooprema* i *videooprema*, ne treba kratiti izbacivanjem istoga dijela u prvoj sintagmi, nisu se složili kako ih pisati kada se takva pokrata dogodi. Naime, Matičin pravopis (Badurina, Marković, Mićanović, 2008: 149) preporučuje pisanje vezanog leksičkog morfema u prvoj sintagmi s crticom kao u primjeru *audio- i videooprema*, dok se Institutov pravopis (Jozić i dr., 2013: 141) takvom pisanju protivi bez dodatnih pojašnjenja. U korpusu su pronađene potvrde takvih sintagmi napisane kao *video i audio kasete* (III: 199) te *audio i video verzija* (III: 175), pa se postavlja pitanje kako razlikovati tako napisanu vezanu od slobodne osnove. Naime, *video* kao slobodna osnova ima imeničko, a *video-* kao vezana osnova pridjevno značenje, pa bi onda u skladu s pravilom da se spojica piše „pri označavanju sastavnih dijelova riječi” (Babić, Finka, Moguš, 1994: 138), spojnicu trebalo pisati da bi se označilo da je riječ o morfemu, a ne riječi.

Usporedi li se broj ekscerpiranih složenica s vezanim leksičkim morfemima prema izvoru, podaci su sljedeći:

Prikaz 1. Broj neoklasičnih složenica prema funkcionalnim stilovima

Očekivano, najveći je broj neoklasičnih složenica zabilježen u djelima koja pripadaju znanstvenom funkcionalnom stilu te je time potvrđena već poznata teza da se vezanim leksičkim morfemima tvori uglavnom profesionalni žargon. S

pravom se može tvrditi da je težnja prema internacionalizaciji profesionalnog žargona, odnosno terminologije općenito u vezanim leksičkim morfemima klasičnog podrijetla pronašla izvrsnu „podršku”, što smo potvrdili već na prvom primjeru neoklasične složenice čije smo prijevode potražili u različitim europskim jezicima: *agroekologija*, engl. *agroecology*, tal. *agroecologia*, mađ. *agroökológia*, fran. *agroécologie*, naravno, uz minimalne fonološke prilagodbe u svakom jeziku. Primjer iz mađarskog jezika potvrđuje čak univerzalnost takvih riječi i izvan genetski srodnih indoeuropskih jezika o čemu se do sada u literaturi govorilo.¹⁵

7. ZAKLJUČNO

U hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi za pojam složeničkog dijela klasičnog podrijetla rabe se pojmovi *vezani leksički morfem*, *vezana leksička osnova* i *afiksoid*. Međutim, analizom je pokazano da se termin *afiksoid* odnosi na desemantiziranu slobodnu osnovu koja se gramatikalizirala. Temeljna gramatička obilježja vezanih leksičkih morfema su sintaktička nesamostalnost kojom se razlikuju od drugih složeničkih osnova, naglašeno leksičko značenje i izostanak tvorbenoga koje ih razlikuje od afikasa i afiksoida te poseban tvorbeni način koji još uvijek nije precizno imenovan. Pristupi pravopisaca vezanim leksičkim morfemima uglavnom su raznoliki, ali svi ih, kada je riječ o jednostavnim složenicama, tretiraju kao tvorbene elemente koji se pišu sastavljeno s drugim složeničkim dijelom. Međutim, kada je riječ o složenicama koje se sastoje od tri vezane leksičke osnove, neki su pravopisi prvi složenički dio razdvajali spojnicom kako bi naglasili koordinacijski odnos što je potpuno neprimjereno jer interfiks nosi spojno značenje. Istraživanjem upotrebe neoklasičnih složenica u različitim funkcionalnim stilovima utvrđeno je da su vezani leksički morfemi sve češći i u drugim funkcionalnim stilovima, ali su i dalje najčešćiji u znanstvenome stilu. Upravo zbog toga, važno je da se sastavljeno pisanje vezanih leksičkih morfema ustalilo u tom stilu jer analogijom prema tom tvorbenom modelu nastaje sve više domaćih vezanih leksičkih morfema koje će sigurno nastaviti sa svojom abrevijaturnom produkcijom koja je jeziku kao ekonomičnom sustavu prirodna.

Detaljnijom analizom gramatičkih obilježja vezanih leksičkih morfema te njihovom usporedbom s drugim sličnim tvorbenim jedinicama – s afiksima,

¹⁵ O tome vidi, na primjer, Amiot i Dal (2007) i Deléger, Namer i Zweigenbaum (2009).

afiksoidima, dijelovima stopljenica te sa slobodnim osnovama – pokazano je da je riječ o univerzalnim i plodnim tvorbenim jedinicama koje se, jednom kad govornici nauče njihovo značenje, vrlo jednostavno – analoški – povezuju u veće tvorbene cjeline. Rezultati analize i istraživanja upućuju na zaključak da se vezani leksički morfemi, ali i drugi rubni tvorbeni elementi, ne smiju više ukalupljivati u postojeće tvorbene kategorije, odnosno da granice među kategorijama moraju postati fluidnije i propusnije kako bi mogle primiti sve nove tvorbene elemente kojih će u budućnosti zasigurno biti još. Jer, to je jezik – ekonomičnost oplemenjena inovativnošću i kreativnošću!

IZVORI

- Braud, Philippe, 2004. *Vrt demokratskih delicija*. Zagreb: Disput.
- Labus, Mladen, 2006. *Filozofija moderne umjetnosti*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Mediji i marketing (zbirka propisa)*, 2009. Ur. Božo Prelević. Varaždin: Centar za management i savjetovanje Dragutina Golika.
- Ugrešić, Dubravka, 2004. *Štefica Cvek u raljama života*. Zagreb: Večernjakova biblioteka.

LITERATURA

- Amiot, Dany; Dal, Georgette, 2007. Integrating Combining Forms into a Lexeme-Based Morphology, u: *Fifth Mediterranean Meeting on Morphology (MMM5)*. Ur. Geert Booij i dr. Bologna: Università degli studi di Bologna.
- Anić, Vladimir; Silić, Josip, 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Babić, Stjepan, 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Moguš, Milan, 1994. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Stjepan; Ham, Sanda; Moguš, Milan, 2005. *Hrvatski školski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Babić, Stjepan; Moguš, Milan, 2011. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- Badurina, Lada, 2009. O metodologiji rada na pravopisu: hrvatska iskustva, u: *Njegovševi dani*. Ur. Tatjana Bečanović. Nikšić: Univerzitet Crne Gore.

- Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir, 2008. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Barić, Eugenija, 1980. *Imeničke složenice neprefiksarne i nesufiksarne tvorbe*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Barić, Eugenija i dr., 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Barić, Eugenija i dr., 2005. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bauer, Laurie, 1983. *English Word-formation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bilandžija, Sofija, 2017. *Slaganje u savremenim skandinavskim jezicima – prototip i periferija*. Beograd: FOKUS – Forum za interkulturalnu komunikaciju.
- Ćužić, Tomislav, 2015. *Pravopisna norma: teorijsko-metodološki problemi hrvatske pravopisne norme*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Deléger, Louise; Namer, Fiammetta; Zweigenbaum, Pierre, 2009. Morphosemantic parsing of medical compound words: Transferring a French analyzer to English. *International journal of medical informatics*. 785: S48–S55.
- Horvat, Marijana; Štebih Golub, Barbara, 2009. Globalizacija i internacionalizacija u hrvatskome i srpskome jeziku, u: *Die Unterschiede zwischen dem Bosnischen/Bosnisch-kroatischen und Serbischen*. Ur. Branko Tošović. Wien, Münster, Berlin: LitVerlag.
- Jozić, Željko i dr., 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kenesei, István, 2007. Semiwords and affixoids: the territory between word and affix. *Acta Linguistica Hungarica*. 54: 263–293.
- Kostić-Tomović, Jelena, 2013. *Tvorba reči u savremenom nemačkom jeziku*. Beograd: Fokus – forum za interkulturalnu komunikaciju.
- Kuna, Branko, 2006. Nazivlje u tvorbi riječi. *Filologija*. 46–47: 165–182.
- Lalić-Krstin, Gordana, 2016. *Morfemizacija krnjih leksičkih osnova u savremenom engleskom jeziku: leksikološki i leksikografski aspekti*. Doktorski rad u rukopisu. Novi Sad.
- Levačić, Tomislav, 2017. O morfemskom statusu prefiksoida u suvremenom ruskom jeziku, u: *Zadarski filološki dani VI*. Ur. Rafaela Božić i Kornelija Kuvač-Levačić. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Marković, Ivan, 2013. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Mihaljević, Milica; Ramadanović, Emina, 2006. Razradba tvorbenih načina u nazivlju. *Rasprave. Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 32: 193–211.
- Mikić Čolić, Ana, 2015. Word formation of blends. *Mostariensia*. 19/2: 21–36.

- Muratagić-Tuna, Hasnija, 2004. Sastavljeno i rastavljeno pisanje imenica u aktuelnim pravopisima bosanskog, hrvatskog i srpskog jezika. *Književni jezik*. 22 (1–2): 44–59.
- Prčić, Tvrtko, 2008. Suffixes vs final combining forms in English: A lexicographic perspective. *International Journal of Lexicography*. 21/1: 1–22.
- Radimský, Jan, 2015. *Noun+noun compounds in Italian: A corpus-based study*. České Budějovice: Jihočeská univerzita.
- Rožić, Vatroslav, 1913. *Barbarizmi u hrvatskom jeziku*. Zagreb: Tisak i naklada knjižare L. Hartmana.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo, 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Souillé-Rigaut, Chris, 2010. *A Semantic Account of Quasi-Lexemes in Modern English*. Doktorski rad u rukopisu. Kansas: Sveučilište u Kansasu.
- Tafra, Branka; Košutar, Petra, 2009. Rječotvorni modeli u hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika*. 35: 87–107.
- Težak, Stjepko, 1990. *Hrvatski naš svagda(š)nji*. Zagreb: Školske novine.
- Vounchev, Boris, 2016. On some properties of the affixoids in Modern Greek, u: *Alkanskoto ezikoznanie dnes. Sbornik v čest na 75godišnik iobilei na prof. d. f. n. Petr Asenova*. Ur. Ekaterina Trpomanova, Bilyana Mihailova i Vasilka Aleksova. Sofija: Univerzitetsko izdavaštvo sv. Kliment Ohridski.

BOUND LEXICAL MORPHEMES – FROM NORM TO USE

Abstract

Word formation by means of formative elements of mostly foreign origin, such as *astro-*, *bio-*, *euro-*, *aero-* as well as *-fil*, *-filija*, *-log*, *-manija*, has been attested in Croatian and recorded in all systematic descriptions of Croatian word formation. Nevertheless, the existing descriptions limit themselves to mere naming of those elements, noting possibilities of their binding with other formative elements, and their classification. The former descriptions result in terminological inconsistency, with talk of lexical morphemes/bases and prefixoids and suffixoids on the one hand, and orthographic inconsistency in spelling of (semi)compounds built with these elements (*gastrodiva* / *gastro diva* / *gastro-diva*) on the other. The present paper aims to provide a comprehensive description of bound lexical morphemes at both the diachronic and synchronic level. The paper describes the normative status of these elements from the beginning of the 20th century to the present day and their morphological status, i.e., the structure of compounds containing bound lexical morphemes. Moreover, it also addresses the possibility of their gaining formational and lexical "independence", as well as reasons behind the growing number of such compounds in Croatian (*gastrodiva*, *turizmoteka*, *eurofil*). Finally, the paper relies on the examples recorded in various functional styles of Croatian to provide a description of their status concerning spelling.

Keywords: Croatian word formation, compounds, bound lexical morphemes, affixoids